

POEZIJA I VREME

(Gojko Božović: *Mesta koja volimo*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009)

U kritičko-esejističkom opisu razvoja savremene srpske poezije koji više od jedne decenije čini Gojko Božović vidan je sistematičan i širokoobuhvatan napor u analitičkom zahvatanju dela i opusa njenih najistaknutijih autora. Kao što je vidno i usmereno nastojanje da se, u takvom zahvatu, ne mimođu ni ona dela i autori koji su u razvoju i stabilizovanju određenih poetičkih linija novovremenog srpskog pesništva imali naročitog i znatnog stvaralačkog udela.

Nastojeći da u tekstovima o srpskim pesnicima najpre prepozna i razume ona autonomna svojstva koje svedoče o njihovoj književno-umetničkoj vrednosti, a potom da odabrane činjenice saobrazi širem kontekstu tumačenja, Božović je izgradio prepoznatljiv model ekonomičnog i preciznog interpretativnog govora. To posebno postaje vidno kada se njegovi tekstovi koji su nastajali u dužem periodu nađu među koricama. Ranije je to bio slučaj sa obimnom knjigom *Poezija u vremenu* (2000), a sada su odlike njegovog pristupa odabranoj materiji: metodskog usmerenja i vrednosnog kriterijuma kao i načina artikulacije, još jasnije iskazani u knjizi *Mesta koja volimo*. Zbog toga je potrebno da se kaže i to kako je ova knjiga Gojka Božovića u organskoj, evolutivnoj i cikličnoj vezi sa njegovom prethodnom knjigom, kao i sa knjigom njegovog antologijskog izbora modernog srpskog pesništva koji se 2006. godine pojavio na engleskom jeziku, a pod istim amblematičnim (lalićevskim) nazivom.

I u jednoj i u drugoj Božovićevoj knjizi vidna je njihova logična i pregledna uređenost i hronološko-evolutivna ustrojenost građe koja svedoči da ovaj tumač, poput produktivnog prethodnika na ovom poslu Mihajla Pantića, postupno realizuje jedan ranije definisan i usvojen poetičko-analitički koncept. Kao što se, kada se pogled usmeri na njegovu svedenu retoriku i ujašnjenu izražajnost u analitičkim opservacijama, uvidima i sudovima, može zaključiti da on u izgradnji svog pristupa i stila ponešto zajmi od Jovana Hristića na čiju se poeziju, takođe podsticajno, oslanja i njegova novija poezija. Sve to upućuje na zaključak da se svojim predanim nastojanjima ovaj autor nadovezuje na trud i dostignuća istaknutih prethodnika, ali i da ličnim interpretativnim akcentima produžava i unapređuje rad na važnom polju analitičko-sintetičkog sagledavanja, opisivanja i vrednovanja razvoja novije srpske poetske umetnosti.

Već pri letimičnom pregledu sadržaja knjige *Mesta koja volimo* postaje jasno da je u njoj predočen analitički poredak pesničkih ličnosti i dela generacijski, odnosno hronološki ustrojen: od Desimira Blagojevića, Pope, Raičkovića, Pavlovića, Lalića i Radovića, dakle najistaknutijih pesnika drugog modernizma (neo)lirizma; i (neo)simbolizma, preko pesnika starije i srednje generacije oslonjenih na stvaralačko relacioniranje sa socijalnom stvarnošću: Vojislava Despotova, Duška Novakovića, Slobodana Zubanovića, Živorada Nedeljkovića,

Dragana Jovanovića Danilova, Vojislava Karanovića, pa do najmlađih autora: Ane Ristić, Dejana Aleksića i Nenada Jovanovića. Opisu njihovih stvaralačkih učinaka ovaj je tumač pristupio sa jasnom svešču o potrebi da se dosegnuti (visoko)modernistički nivo atrikulacije i vrednosti njihovih poetskih glasova precizno osvetli, imenuje i oceni, kao i da se oni potom tipološki i vrednosno jasno odrede, te pregledno i pouzdano evolutivno-poetički i književno-istorijski klasifikuju i situiraju u već uspostavljenu širu mapu srpskog novovremenog pesništva.

Takav trud nije bilo moguće činiti bez pouzdanog i proverenog poznavanja književne situacije i posedovanja valjane teorijske i metodološke sprema. A u ovom slučaju reč je o autoru koji je, a to nije čest slučaj, već na samom početku svog kritičarskog rada pokazao prilično utemeljenja, razločnosti i kuraži u odabiru, pristupu i analitičkom radu. Tako čineći, on se iskazao kao jedan od najpouzdanijih naših savremenih kritičara-dijagnostičara koji je često bivao sklon da, baveći se jednim konkretnim i tipičnim svojstvom razmatranog teksta, uverljivo osvetli širi tematski, idejni, sadržinski i vrednosni plan izabranog pesnika i njegovog dela. Takav proveren i dokazano plodotvoran način interpretativnog pristupa ovaj autor nije u načelu menjao kroz vreme, te je ta oprobana strategija bivala u dejstvu i pri izgradnji tekstova koji čine ovu knjigu.

Celovitosti interpretativne zamisli koja se konsekventno sprovodi duž cele knjige: da se ispitujući pojedinačno pouzdano rekonstruiše celina, upodobljena su i dva izdvojena teksta – jedan je na početku, a drugi u njenoj završnici. Oba teksta posvećena su sažetom opisu poetičkog razvoja srpske poetske prakse, sa praćenjem njenih mena i prioriteta i izdvajanjem pojedinačnih autorskih primera. U tim za razumevanje ove knjige kao i širokozahvaćenog njenog predmeta veoma važnim tekstovima može da se razazna i sama suština Božovićeve kritičko-esejističke zamisli, kao i logika njegovog pristupa i delanja: onaj naročiti intelektualno-psihološki mehanizam uz čiju se pomoć postepeno i pouzdano raščitavaju opusi, pesme i stihovi. A taj je mehanizam jednim delom motivisano oslonjen i na mogućnost neposrednije autorske identifikacije sa delima izabranih pesnika, jer i Božović je pesnik. Iz tog razloga i njegovo „čitanje“ savremenog srpskog pesništva jeste, kako i sam kaže, specifično „odjekivanje“, još je više „otkriće“, pogotovo „ako u nama nije zamrla strast otkrivanja“. Eto, dakle, o čemu je reč u ovim „ogledima“: o nadziravanoj strasti postupnog i koncentrisanog analitičkog otkrivanja vrednosti. Jer, kako kaže pominjani Jovan Hristić: „Naučnici se bave činjenicama, esejist vrednostima“, a u slučaju ovog autora to je nesporna odlika kojom se može odrediti i sama suština njegovog interpretativnog poslovanja.

Šta je to Božović „otkrio“ u delima srpskih pesnika? On je s razlogom pošao od uopštavajuće konstatacije da je srpska književnost „ključne izraze poetičke modernizacije i razvoja tematskog opsega dosegla najpre preko poezije“, da bi potom na relevantnim primerima, neprestance imajući na umu vrednosni kontinuitet „modernizacije“, precizno izdvajao, označavao i karakteristično šturo, sa navođenjem primera, opisivao ta spoznata poetička i estetska svojstva pesničkih tekstova. Na taj način on je ustanovio kako je Desimir Blagojević stvaralački „okrenut rečima i njihovom zvuku“, a da je Jovan Hristić pisao „gotovo sve oblike moderne književnosti“, kao i to da je Raša Livada „ime jedne neobične priče u novijoj srpskoj poeziji“, a da poezija Novice Tadića „predstavlja fragmentarnu poevest o svetu zla“, dok je Vojislav Despotov, u ovoj usmerenoj i izoštrenoj hermeneutičkoj

optici, prepoznat kao „neposustali duh modernizacije srpske književnosti“. Sve je to ovom tumaču omogućilo da na osnovama koje podrazumevaju naznačene odlike poetičkog razvoja stvaralačkih učinaka srpskih pesnika, pristupi njihovoj daljoj konkretizaciji. Tako čineći, on je vrlo preciznim sintagmama označio pojedine odlike u njihovim delima. Kod Blagojevića je prepoznao „folklorni modernizam“, kod Branislava Petrovića „eruptivni, intuitivni modernizam“, u poeziji Milosava Tešića postupak „osmišljavanja zvuka“, kod N. Tadića „metafizički“, a kod Dejana Ilića, opet, „postmoderni verizam“, dok je u novijoj poeziji Milovana Marčetića ustanovio „zvučni simbolizam“... Tako je Božović u razmatranim pesničkim tekstovima pažljivo i postupno „otkrivao“ ono što u njima istinski postoji kao reprezentativno svojstvo i vrednost i što se ne mora, po rdavom običaju tendencioznih tumača, naknadno učtavati.

Sistem Božovićevog tumačenja polazi od onoga što je u tekstove konkretno upisano i što se najčešće ne opaža na prvi pogled, a što može da se kao stabilizovana prepoznata vrednost ugradi u širi interpretativni sistem koncentričnih krugova značenja, ukupnog smisla i vrednosti koje ovaj tumač, kroz svoje tekstove i knjige, sistematično izgrađuje. Na taj način njegovi tekstovi, po pravilu, nude mali stvaralački portret u koji su ugrađeni samosvesni napori za odgonetanjem dubljih značenjskih slojeva pesničkog teksta, a posebno za raspoznavanjem njegovih odnosa sa klasom srodnih tekstova, kao i sa širim kulturološkim kontekstom sa kojim oni stupaju u složen i produktivan odnos. Tako se Božovićeva analitička optika dinamično sužava i proširuje da bi u njoj neprestance radoznalom i pronicljivom pogledu bile izložene ukupne književno-umetničke vrednosti konkretnog teksta, a potom i da bi na diskurzivni jezik bio preveden mehanizam njegovog ustrojstva i funkcionisanja kao umetničke tvorevine. Evo primera: „U Tadićevoj poeziji“, kaže ovaj tumač sreznanih uvida, „možemo pratiti preokret od slike do simboličke predstave, od vizuelizacije do smislotvornosti.“ Jednostavnije rečeno: da bi se nepretenciozno a pouzdano učinio jasnijim konkretan stvaralački postupak i priraštaj značenja koji se njegovim aktiviranjem postiže. Jer, stvaralački postupci se individualno razlikuju, a jezik poezije je jedan. On se kroz vreme menja: usložnjava i bogati, ali se u nekim, izrazito modernističkim, stvaralačkim situacijama inventivno prepušta radikalnoj sumnji, kao kod Nikole Vujčića, ili se izrazito redukuje, što je slučaj u poeziji Milutina Petrovića. Za takve različite stvaralačke modele ovaj je tumač imao (tajnog) sluha. Čak se može reći da su mu eksperimentalni pristupi u duhu (neo)avangardnog stvaralačkog modela: kod Vladimira Kopicla i V. Despotova, na primer, osobito dragi i bliski. (Ako se tu ne radi o potvrđivanju lične želje da se bezrezervnim, aklativnim, prijanjanjem uz stvaralačke izraze modernizma, bezrezervno potvrdi pripadanje jednom samoizdvojenom intelektualnom krugu).

Jedno je jasno: knjiga Gojka Božovića *Mesta koja volimo* vredan je koristan i pouzdan prilog tumačenju i razumevanju srpskog modernog pesništva i naše ukupne savremene književne kulture. Nastao na tragu tekstova i knjiga prethodnika: Jasmine Lukić i M. Pantića pre svih, on je izgrađivan i na nenaznačenim blagim eklektičkim oslanjanjima, a znatno češće utvrđivan na samosvojnim konzistentnim interpretativnim uvidima i ocenama. Različiti tekstovi koji ovu heterogenu knjigu čine nisu ni istog roda (nisu svi eseji; to pogotovo nije tekst pod nazivom „Život koji je prošao“), niti su svi istog nivoa kreativne i sazajne ostvarenosti. Kada su doslovnije kritički, a ovaj autor kritičke primedbe češće iskazuje obzirno i

oprezno, mada ume da bude i direktan („Srba Mitrović je odličan pesnik sa velikim brojem prosečnih, pa i sasvim loših pesama“, decidno će reći on već na samom početku teksta), oni čitaocu nude i dodatnu dimenziju „uživanja u tekstu“, a kada su, pak, sasvim deskriptivno analitički ili uopštavajuće esejistički, oni su pouzdan osnov za dalje višedimenzionalno istraživanje.

Ovakve su knjige potrebne svakoj književnosti i kulturi. Kada su sistematično i nepristrasno izgrađene na materijalu teksta, a sa nenametljivim poznavanjem srodnih humanističkih disciplina, one su izrazito korisne, čak dragocene. Na ovakvim se knjigama temelji svako osnovno znanje. Kada su takve, onda su one koristan i nezamenjiv putokaz. Ova knjiga sadrži takve elemente vrednosti i značaja.